

مقاومت هنری در برابر موج فلسطینی‌زدایی از سینما

سینمای فلسطین؛ علیه فراموشی

امیر حسین سمیعی

«بایگانی‌های فلسطین مرتباً پاک می‌شوند و مقاومت در برابر پاک کردن، یک جزء اصلی فعالیت فلسطین است.»

نادیا یعقوب؛ نویسنده کتاب سینمای فلسطین در روزهای انقلاب

***

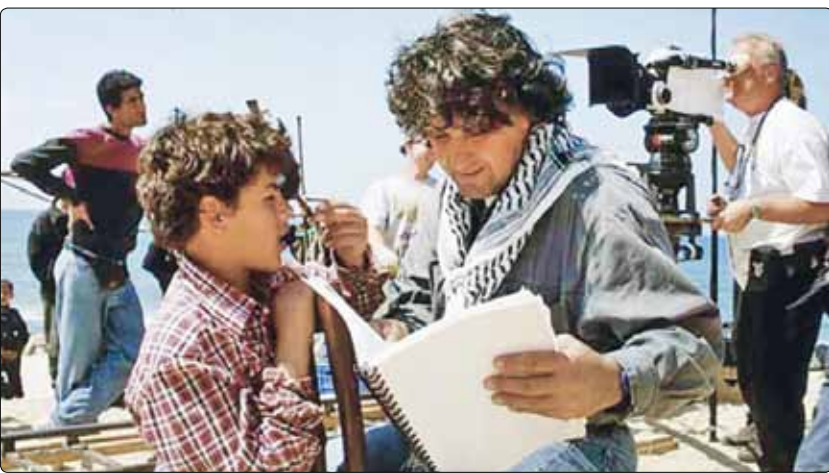
سینمای فلسطین در مقایسه با کلیت سینمای عرب، سینمایی جوان محسوب می‌شود. این سینما منبع مهمی برای بازخوانی و فهم فرهنگ و تاریخ فلسطینیان است. جامعه فلسطین به شیوه‌های مختلف در مقابل سلطه‌گرایی و اشغالگری غاصبان مقاومت می‌کند. به عبارت دیگر هنر سینما، تئاتر، ادبیات و تجسمی منابعی کلیدی در فهم هنر فلسطین و شناخت یکی از مهم‌ترین گونه‌ها و فرم‌های هنر مقاومت در جهان هستند. فیلمسازان فلسطینی هر چه محدودتر شده و تحت فشار بیشتری قرار گرفتند، نگاه‌شان به سوی مبارزهای ملی و مقاومتی فراگیر معطوف شد. در این نوشته تاریخ سینمای فلسطین بویژه چند فیلمساز مهم آن را به طور خلاصه معرفی خواهیم کرد. سینمای فلسطین را به ۴ دوره تقسیم می‌کنند.

دوره اول: آغاز ۱۹۴۸-۱۹۳۵

در این دوره نخستین فیلم مستند در فلسطین ساخته شده است. ابراهیم حسن سرحان یک فیلم ۲۰ دقیقه‌ای از دیدار پادشاه سعودی از سرزمین اورشلیم و یافا ساخت. ابراهیم حسن سرحان به همراه احمد حلمی در ۱۹۴۵ میلادی شرکت فیلم‌سازی عرب را در فلسطین پایه‌گذاری کرد. آنها ۲ فیلم ساختند که هر دوی آنها پس از بمباران‌های سال ۱۹۴۸ و آغاز جنگ ناپدید شدند و متأسفانه چیزی از آن فیلم در اختیار نیست. سینمای دوره نخست، به دلالی مانند بی‌اعتمادی مردم و دولتمردان به رسانه جدیدالورود سینما، بافتار فرهنگی و به طور کلی نبود زیرساخت‌های لازم چندان در فلسطین فراگیر و تاثیرگذار نشد.

دوره دوم: سکوت ۱۹۶۷-۱۹۴۸

دوره دوم به پس از بمباران فلسطین (یوم النکبه) و خروج بسیاری از فلسطینیان از کشورشان اطلاق می‌شود. سازمان‌های مقاومت فلسطینیان در همین دوران تاسیس شدند. بیش از ۳۵۰ روستا و محله‌های شهری از نقشه جغرافیا ناپدید شدند و نیمی از ساکنان سرزمین فلسطین ناچار به پناهنده تبدیل شدند. در همین دوره ادبیات پر بار فلسطینی‌ها در واقع نویسندگان، روشنفکران و شاعران نخستین واکنش‌ها به اشغال را ابراز کردند. پس از این نوشته‌ها و ادبیات بود که بتدریج سازمان‌های مخفی مقاومت تاسیس شدند. گویا هسته اصلی سازمان فتح در سال ۱۹۵۸ و در کویت تاسیس شد. در همین دوره ابراهیم حسن سرحان نخستین فیلم بلند اردن را در این کشور ساخت. یک فیلمساز فلسطینی دیگر با نام عبدالله کواش دومین فیلم بلند داستانی در اردن را با عنوان «وطن من، عشق من» ساخت. به عبارت دیگر دوره سوم به این دلیل به دوره سکوت مشهور شد که هیچ فیلمی نزدیک به ۲ دهه در فلسطین ساخته نشد.

چهارم سینمای فلسطین را ساخت. پس از خلیفی فیلمسازان دیگر نیز وارد عرصه شدند و فیلم‌های مهمی ساختند. رشید مشهراوی، ایلیا سلیمان، علی نصار، هانی ابواسعد، نزار حسن و می‌مصری از مهم‌ترین فیلمسازان این دوره هستند که اکنون نیز در حال ساخت فیلم‌اند.

فیلمسازان دوره چهارم در کنار بازنمایی و توجه به مبارزه اصلی فلسطینیان به مسائل دیگری نیز می‌پردازند. از منظر آنها ترسیم جامعه متکثر فلسطین، تلاشی سیاسی است برای مقابله با تصویرهای رسانه‌ای و کلیشه‌های غرب و رژیم اشغالگر قدس از فلسطین و فلسطینیان. آنها در فیلم‌هایشان تلاش می‌کنند تا هویت شخصی و ملی و وحدت خود را حفظ کنند و از خطر محو و ناپدید شدن نجات دهند. فیلم‌های آنها در برابر سلطه دولت صهیونیستی مقاومت می‌کنند. ضمن اینکه با تصویر مکان‌ها، فضاها و خاطرات مشترک تلاش می‌کنند تا در عین مقاومت از حذف خود جلوگیری کنند و همواره تصویری از فلسطین در اذهان مردم‌شان، مردم عرب و سایر مردم جهان حاضر و ناظر کنند. این آثار تصویرگر مفاهیم غایب در زندگی امروز فلسطینیان هستند؛ آزادی، حق زندگی معمولی، خانه و وطن. همین غایب‌ها از طریق بازسازی یاد، خاطره یا رویا و فانتزی در فیلم‌های فیلمسازان دوره چهارم بروز و ظهور پیدا می‌کند. تمام آثار این دوره شیوه‌های مختلف و متفاوتی از مقاومت را بازسازی می‌کنند و علیه فراموشی تصویر فلسطینیان در جهان کار کرد دارند.

برای تماشای این آثار به فیلم‌های شاخص این فیلمسازان اشاره می‌کنم؛ «خاطرات پر بار» و «عروسی در جلیله» ساخته میشل خلیفی، «گاه‌شماری ناپدید شدن»، «دست خدا» و «زمان باقیمانده» از آثار ایلیا سلیمان، «حکومت نظامی»، «حیفا» و تعداد زیادی فیلم دیگر توسط رشید مشهراوی، «عروسی رعنا»، «اینک بهشت» و فیلم‌های داستانی دیگر از هانی ابواسعد و فیلم‌های مستند «استقلال»، «یاسمین»، «اسطوره» و «کات» توسط نزار حسن و «زیر آوارها»، «نسل جنگ»، «روایه‌های معلق شده»، «کودکان کوه آتش» و «کودکان شتیلا» از آثار مستند برجسته خانم می‌مصری نمونه‌های مهمی برای مطالعه و تامل در سینمای فلسطین هستند.

دوره سوم: سینما در تبعید ۱۹۸۲-۱۹۶۸

این دوره پس از جنگ ۶ روزه (یوم النکسه) و شکست اعراب از رژیم اشغالگر قدس آغاز شد. در این دوره سینما زیر نظر سازمان آزادی‌بخش فلسطین که توسط فتح ساخته شد به فعالیت پرداخت. در واقع دوره تولید فیلم‌های مقاومت در خدمت مبارزه با اشغالگران از این زمان آغاز شد. ژانر مسلط در این دوره عمدتاً مستند بود. در این دوره فیلمسازان تصمیم داشتند اتحاد و وحدت بین فلسطینیان را به همراه جراحات روحی مردمان ناشی از آوارگی و اشغال سرزمین‌شان ثبت و ضبط کنند. هر چند بیشتر این آثار درباره زندگی قبل از ۱۹۴۸ در این سرزمین بوده است. نخستین فیلم مستند این دوره یک مستند ۲۰ دقیقه‌ای بود با نام «به راه‌حل صلح نه بگویند» و با وجودی که تمام این آثار امروز در دسترس نیست اما اینطور که نوشته شده است حدود ۶۰ فیلم مستند در این دوران ساخته شده است. تنها یک فیلم داستانی بر اساس رمان غسان کنفانی با عنوان «بازگشت به حیفا» در سال ۱۹۸۲ توسط قسام حوال عراقی‌الاصل ساخته شده است. در سال ۱۹۸۲ زمانی که سازمان آزادی‌بخش به خارج از لبنان منتقل شد، بخش بزرگی از این آثار از دست رفت. به نظر می‌رسد این فیلم‌ها و به طور کلی آرشیو این مستندها که در بیمارستانی در بیروت بوده ناگهان ناپدید شده است.

دوره چهارم: بازگشت به خانه ۱۹۸۰ تاکنون

دوره اصلی سینمای فلسطین همین دوره چهارم است که از ابتدای دهه ۱۹۸۰ آغاز می‌شود. در این دوره سینماگران همچنان تمامیت‌خواهی اشغالگران را به چالش می‌کشند و همچنان به اهداف سیاسی فلسطین وفادارند. در این دوره مفاهیمی از قبیل مرزها و موانع، خانه، مکان، خاطره و زمان برجسته می‌شود و فیلمسازان بزرگی در آن به ساخت اثر می‌پردازند. از طریق سینما صدای جنبش مقاومت فلسطین در خارج از مرزها شنیده می‌شود و یکی از تاثیرگذارترین و مهم‌ترین تصاویر از مقاومت و شرایط نابسامان مردمان فلسطین به تصویر کشیده می‌شود. در این دوره «میشل خلیفی» را بنیان‌گذار سینمای نو فلسطین می‌دانند. او با نخستین فیلمش «خاطرات پر بار» یکی از مهم‌ترین فیلم‌های آغازین دوره

فیلمسازان دوره چهارم
سینمای فلسطین در
فیلم‌هایشان تلاش می‌کنند
تا هویت شخصی و ملی و
وحدت خود را حفظ کنند و
از خطر محو و ناپدید شدن
نجات دهند. فیلم‌های آنها در
برابر سلطه دولت صهیونیستی
مقاومت می‌کنند. ضمن اینکه
با تصویر مکان‌ها، فضاها
و خاطرات مشترک تلاش
می‌کنند تا در عین مقاومت از
حذف خود جلوگیری کنند

